

6228: Θεωρητικές έννοιες της κοινωνικής ψυχολογίας μέσα από ιστορικές και πολιτισμικές προσεγγίσεις
Ξένια Χρυσόχου
xeniachr@panteion.gr

Εξετάση του μαθήματος

Δίωρη εξέταση όπου από δύο ερωτήσεις ο φοιτητής θα επιλέγει να απαντήσει μία χωρίς να υπερβεί τις πέντε σελίδες

Προσοχή: Οι σημειώσεις αυτές είναι υποβοηθητικές και δίνουν τα κύρια σημεία των κειμένων που αναλύθηκαν στα πλαίσια του μαθήματος. Οι φοιτητές που δεν παρακολούθησαν τις παραδόσεις αλλά και όσοι το επιθυμούν μπορούν να αναφερθούν στα κείμενα-πηγές για περισσότερες λεπτομέρειες.

Το περιεχόμενο του μαθήματος

- Η κοινωνική ψυχολογία και η διαλεκτική μεταξύ κοινωνίας και ατόμου
- Η ιστορία της κοινωνικής ψυχολογίας και οι θεωρήσεις για τον άνθρωπο (1,2): Η Γνωστική θεώρηση
- Η Γνωστική Θεώρηση ως ιδεολογία
- Η Ψυχολογία ως κοινωνική κατασκευή, Ψυχολογία του λόγου
- Κοινή νόηση και κοινωνικές αναπαραστάσεις

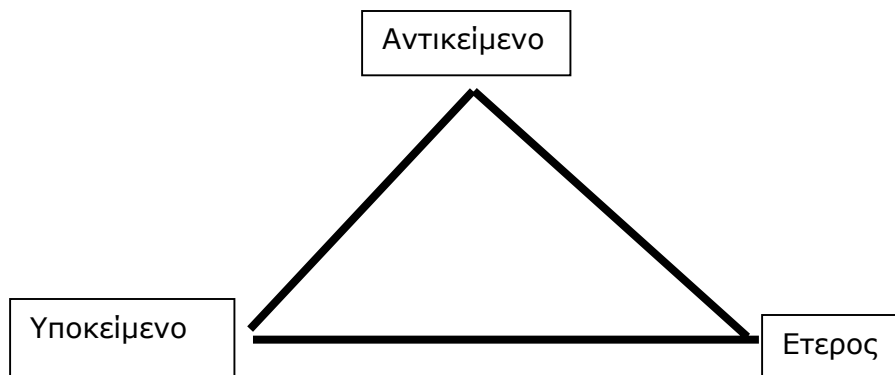
- Οργανωτικές αρχές της κοινωνικής ψυχολογίας
 - Ατομικισμός και συλλογικότητα
 - Ομοιότητα και διαφοροποίηση
 - Καθολικότητα και ιδιαιτερότητα

Η κοινωνική ψυχολογία και η διαλεκτική μεταξύ κοινωνίας και ατόμου

- Τι μελετά η κοινωνική ψυχολογία;
- Το άτομο ή την κοινωνία;
- Μα άτομο και κοινωνία είναι ξεχωριστές οντότητες;

“Η κοινωνική ψυχολογία είναι η επιστήμη της σύγκρουσης μεταξύ ατόμου και κοινωνίας” (Moscovici 1988 σελ. 6)

Η σύγκρουση αυτή αποτελεί μια από τις οργανωτικές αρχές πάνω στην οποία βασίζονται οι σύγχρονες κοινωνιοψυχολογικές θεωρίες και έρευνες

Το κοινωνιοψυχολογικό βλέμμα: Moscovici 1988

Η σχέση του υποκειμένου με το αντικείμενο εξετάζεται μέσω της συνεχούς διαμεσολάβησης με το «έτερο». Η σχέση αυτή μπορεί να είναι μια απλή παρουσία ή μια σχέση επιρροής. Ο έτερος μπορεί να είναι κάποιος παρόμοιος ή κάποιος διαφορετικός από το υποκείμενο.

Οργανώνοντας τις κοινωνιο-ψυχολογικές ερμηνείες Doise 1997

Doise, W. (1997) Organising social psychological explanations. In: C. Mc Garty and S.A. Haslam (eds.) The message of social psychology. Oxford: Blackwell

- ❖ Οργανωτικές αρχές
- ❖ Ιστορικές καταβολές
- ❖ Επίπεδα ανάλυσης

Οργανωτικές αρχές

- ❖ Διαφοροποίηση
 - Κατηγοριοποίηση
 - Παρέκκλιση
 - Μειονοτική επιρροή
- ❖ Ενσωμάτωση
 - Κανονικοποίηση
 - Πόλωση
 - Κοινωνική ταυτότητα
- ❖ Εξάρτηση
 - Κοινωνική Σύγκριση
 - Αναδραστικότητα

- Ομαδική εργασία
- ❖ Αυτονομία
 - Γνωστική ανάπτυξη
 - Γνωστική ασυμφωνία
 - Αιτιακή απόδοση

Ιστορικές καταβολές

Wilhelm Wundt: το πρώτο εργαστήριο πειραματικής ψυχολογίας και φιλοσοφίας

James Baldwin (1913): στην ιστορία του της ψυχολογίας θεωρούσε ότι ο Fichte, ο Schelling και ο Hegel εισήγαγαν στην ψυχολογία τρεις έννοιες:

- ❖ Γνώση (cognition)
- ❖ Θέληση (volition)
- ❖ Αίσθημα (affect)

Cattaneo 1864

Η αντίθεση σαν μέθοδος κοινωνικής ψυχολογίας

Ο βασικός μηχανισμός που εξηγεί τη διαφορά μεταξύ συλλογικών και ατομικών νόων είναι η σύγκρουση

Κατά τη διάρκεια μιας διαμάχης η άρνηση μιας ιδέας οδηγεί στην κατασκευή μιας άλλης που ξεκινά από τη σύγκρουση διαφορετικών μυαλών και που δεν θα μπορούσε να δημιουργηθεί από συμφωνούντες ή από μεμονωμένα μυαλά

Baldwin 1913

The need became apparent for a genetic and social psychology which would reveal the state of the individual mind given social conditions; the relation that is between individual and collective representation

Φάνηκε πλέον η ανάγκη για μια γενετική και κοινωνική ψυχολογία που θα καταδεικνύει τη θέση του ατομικού νου σε συγκεκριμένες κοινωνικές συνθήκες, τη σχέση δηλαδή που υπάρχει μεταξύ ατομικής και κοινωνικής αναπαράστασης

Durkheim 1902

Στη β' έκδοση του Καταμερισμού της Εργασίας ο Durkheim θέτει κατά τον Doise ένα κατεξοχήν κοινωνιοψυχολογικό ερώτημα:

Πώς μπορούμε να εξηγήσουμε ότι ενώ το υποκείμενο γίνεται όλο και πιο αυτόνομο εξαρτάται ταυτόχρονα όλο και πιο πολύ από την κοινωνία;

Δύο θεωρίες για την κοινωνία:

Μηχανική αλληλεγγύη → Ομογενοποίηση

Οργανική αλληλεγγύη → Διαφοροποίηση

Οργανωτική αρχή: Ατομισμός/Συλλογικότητα

Κύριο κοινωνιοψυχολογικό ερώτημα

Υπάρχουν άραγε αιτιακοί δεσμοί μεταξύ μοτίβων κοινωνικών σχέσεων και την ανάπτυξη ηθικών και γνωστικών δεξιοτήτων στο υποκείμενο;

Σύστημα/μετα-σύστημα και κοινωνικές αναπαραστάσεις

Παράδειγμα συνύπαρξης μηχανικής και οργανικής αλληλεγγύης

Bernstein (1973) επεξεργασμένος/περιορισμένος λόγος

Οι διαφορές δεν είναι σε επίπεδο δεξιοτήτων αλλά οι διαφορές αφορούν τις κοινωνικές σχέσεις

Οικογένειες με έμφαση στο άτομο

Οικογένειες με έμφαση στις σχέσεις/θέσεις

Baldwin 1913: ο Εαυτός (το ατομικό υποκείμενο) ως μεθοδολογικό εργαλείο

Η ανάλυση της κοινωνίας ως ένα σύνολο νοητικών και ηθικών καταστάσεων και αξιών που συνεχίζει εαυτόν στα ατομικά υποκείμενα πρέπει να συμπληρωθεί με το πώς ένα άτομο κατακτά την αυτονομία του

Η έννοια της ταυτότητας

Τα επίπεδα ανάλυσης

- ❖ Το ένδο-ατομικό
- ❖ Το δι-ατομικό/κατάστασης
- ❖ Το δι-ομαδικό/θέση ισχύος
- ❖ Το ιδεολογικό/κοινωνικό

Παραδείγματα ανάλυσης δι-ομαδικών σχέσεων σε διαφορετικά επίπεδα

Tajfel & Wilkes 1963

Sherif 1966

Brown 1978

Lorenzi-Cioldi 1988

Το ζητούμενο είναι η διάρθρωση των επιπέδων ανάλυσης

Η πραγματική κοινωνική ψυχολογία είναι η επιστήμη που βρίσκεται στη συμβολή ερμηνευτικών συστημάτων

(Doise 1998:73)

Asch, S. 1952 Social Psychology
Εισαγωγή: Αντιλήψεις για τον Άνθρωπο σελ. 3-39

«Η επιστήμη, παράλληλα με το να μας αποκαλύψει την περιορισμένη θέση μας μέσα στη φύση, ανοίξει τα μάτια μας στην ύπαρξη των κοινωνικών δυνάμεων που αποτελούν το προϊόν, ακόμα και αν συχνά αυτό γίνεται ακούσια, των ανθρώπινων στόχων και πράξεων και στο γεγονός ότι οι τέχνες της ειρήνης και οι καταστροφές του πολέμου είναι ανθρώπινα δημιουργήματα».

«Όλες οι δραστηριότητες στην κοινωνία, οικονομικές, πολιτικές καλλιτεχνικές εστιάζονται στους ανθρώπους, τα κίνητρά τους, τις ανάγκες τους, τις αντιλήψεις τους»

«Όλες οι κοινωνικές επιστήμες έχουν τη δική τους αντίληψη για τον άνθρωπο, τη φύση του, τους στόχους και τις ικανότητες του.

«Ο βασικός στόχος της ψυχολογίας είναι να διαγράψει μια θεωρία για τον άνθρωπο βασισμένη στην άμεση παρατήρηση και την συστηματική έρευνα της ανθρώπινης πράξης και εμπειρίας σε σχέση με το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον.» σελ. 5

«Οι δραστηριότητες που βλέπουμε στην κοινωνία, βιομηχανίες, εμπόριο, πόλεις, στρατοί, δεν θα ήταν δυνατές αν οι άνθρωποι δεν είχαν μία ιδιαίτερος αποτελεσματική ικανότητα ψυχολογικής κατανόησης.» (Κοινή γνώση και κοινός νους).

«Αποτελούμε μέρος του αντικείμενου που ερευνούμε.

Εστιάζουμε περισσότερο στην πρακτική επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων παρά στην συστηματική παρατήρησή τους.

Η γνώση μας για τα ανθρώπινα πράγματα περιορίζεται συνήθως στις δικές μας κοινωνίες. Οι πρακτικές και δοξασίες μας φαίνονται φυσικές, διαρκείς και αναπόφευκτες ενώ οι ιδιαίτερες συνθήκες που τις προκαλούν συχνά παραμένουν αόρατες.» σελ. 7

« Το πρώτο μάθημα είναι ότι δεν πρέπει να παίρνουμε ως δεδομένη καμιά αντίληψη για τον άνθρωπο. Πρέπει να είμαστε σε διαρκή επιφυλακή απέναντι στην πιθανότητα οι επεξηγήσεις μας και η διατύπωση των ερωτημάτων μας να υπαγορεύονται από υπάρχουσες αντιλήψεις που δεν έχουν αποτελέσει αντικείμενο έρευνας.»

Η επιστημονική έρευνα στην ψυχολογία οφείλει να στοχεύει στον καθορισμό λειτουργικών σχέσεων μεταξύ του περιβάλλοντος και των ψυχολογικών διαδικασιών καθώς και μεταξύ των ίδιων των ψυχολογικών διαδικασιών.» σελ. 8

Η βιολογική αντίληψη για τον άνθρωπο

Η βιο-φυσική πλευρά του ανθρώπου

Ο Δαρβίνος και η εξέλιξη: η διαφορά μεταξύ ανθρώπων και ανώτερων θηλαστικών είναι θέμα βαθμού και όχι ποιότητας, είναι αποτέλεσμα της φυσικής επιλογής

Αυτή η άποψη στην ψυχολογία τονίζει την θέση του ανθρώπου ως φυσικού όντος, υποτιμά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του και τον υπ-ανθρωποιεί: γενίκευση στον άνθρωπο από κατώτερους οργανισμούς

Βιολογία→ κοινωνική ψυχολογία→θεωρία για την κοινωνία με υποτίμηση των κοινωνικών δυνατοτήτων του ανθρώπου

Η επέκταση της βιολογικής αντίληψης για τον άνθρωπο: Ο Συμπεριφορισμός

Αρνούμενος την ενστικτώδη πλευρά του ανθρώπου που η θεωρία της εξέλιξης περιείχε, ο Συμπεριφορισμός την αντικατέστησε με τις λεγόμενες ψυχολογικές ανάγκες: βρώση, πόση και ζευγάρωμα, και θεώρησε ότι όλες οι πράξεις ήταν αποτέλεσμα της προσπάθειας να καλυφθούν αυτές οι ανάγκες.

Η διαδικασία της μάθησης αποκτά σημασία: οι εσωτερικές τάσεις πρέπει να συμπληρώνονται από μια διαδικασία προσαρμογής, βασικά στοιχεία της οποίας ήταν τα δίπτυχα δοκιμή-λάθος και αμοιβή-τιμωρία.

Η επέκταση της βιολογικής αντίληψης για τον άνθρωπο: Ο Συμπεριφορισμός
Κατ'επέκταση πολλοί επιστήμονες πιστεύουν ότι όλα τα κοινωνικά κίνητρα όπως της συνεργασίας, της υποταγής, της κυριαρχίας, αποτελούν αντιδράσεις που οφείλουν τη δύναμή τους στο ότι είναι λειτουργικά σε σχέση με την πρωταρχική ανάγκη της ευχαρίστησης, είναι δηλαδή «τεχνικές» για να εξασφαλίσουν στον άνθρωπο περισσότερη βρώση, πόση, σεξ και λιγότερο πόνο.

«Όταν ψυχολόγοι και ανθρωπολόγοι μιλούν για την κουλτούρα σαν αποτέλεσμα μάθησης και θεωρούν τον άνθρωπο ως ζώο που ζει σε κατάσταση πολιτισμού αναφέρονται σε αυτή τη θεώρηση» σελ. 14

Οι κοινωνικές ανησυχίες για αυτή τη θεώρηση αποτελούν δευτερογενή κίνητρα δηλαδή έκφρασεις των πρωτογενών

Η επέκταση της βιολογικής αντίληψης για τον άνθρωπο: Ο Συμπεριφορισμός
«Η κουλτούρα αποτελεί μια υπερ-δομή συνηθειών και τάσεων, ένα μεγάλο μηχανισμό δημιουργίας εξαρτημένων αντανάκλαστικών, για την ικανοποίηση των πρωτογενών αναγκών». Σελ 14

Ποιές είναι οι συνέπειες για την ανθρώπινη θεώρηση;

Αυτή η άποψη καθορίζει με σαφή τρόπο τη σχέση του ανθρώπου με το φυσικό και το κοινωνικό περιβάλλον: το φυσικό περιβάλλον αποτελεί υλικό εκμετάλλευσης ενώ το κοινωνικό περιβάλλον αποτελεί πηγή ερεθισμάτων που διευκολύνουν ή παρεμποδίζουν την ικανοποίηση των πρωτογενών αναγκών

Οι ανθρώπινες πράξεις αποτελούν αποτελέσματα της ικανοποίησης πρωτογενών αναγκών ή τρόποι ικανοποίησης τους. Δεν υπάρχει χώρος για στόχευση και έμπνευση.

Βιολογικός ντετερμινισμός

Η ιδέα ότι μερικές σωματικές ανάγκες αποτελούν την πηγή όλων των αναγκών ακόμα και των κοινωνικών

Η φύση της μαθησιακής διαδικασίας: ομοιότητα μεταξύ της συμπεριφοριστικής μάθησης και της Δαρβινικής εξέλιξης→ Η μάθηση αποτελεί μια διαδικασία επιλογής ενός μοντέλλου προσαρμογής και λαμβάνει μέρος στο νευρικό σύστημα.

Η κοινωνιολογική αντίληψη για τον άνθρωπο

Ο άνθρωπος χαρακτηρίζεται μόνο μέσα στην κοινωνία: ο άνθρωπος είναι κοινωνικά καθορισμένος

Υπάρχουν μεγάλες διαφορές μεταξύ κοινωνιών που δεν μπορούν να εξηγηθούν με βάση βιολογικές διαφορές αλλά με βάση τις κοινωνικές συνθήκες

Δύο ρεύματα:

Θεσμοί και κοινωνική δράση αποτελούν αποτέλεσμα της ατομικής ψυχολογίας
Υπάρχει μια κατηγορία κοινωνικών γεγονότων με αυτόνομες αρχές που δεν μπορεί να συρρικνωθεί στο επίπεδο των ατομικών γεγονότων. Αυτές οι κοινωνικές αρχές μπορούν να φανερωθούν μέσα από τη μελέτη των κοινωνικών κινήματων και θεσμών, των μεταξύ τους σχέσεων και των αλλαγών που τις διέπουν (Durkheim)

Η Φροϋδική αντίληψη για τον άνθρωπο

Ο Φρόυντ ενδιαφέρθηκε για την συνολική δομή του ανθρώπου και κατά ένα τρόπο πρότεινε μια κοινωνική ψυχολογία αφού στο κέντρο της θεώρησής του ήταν οι σχέσεις του υποκειμένου με τους άλλους.

Όμως χωρίς ο ίδιος ή οι μαθητές του να είναι παρατηρητές του κοινωνικού γίνεσθαι, δημιούργησε μια ψυχολογική ανάλυση της κουλτούρας και μια οντολογία

Η Φροϋδική αντίληψη για τον άνθρωπο

Κύρια στοιχεία της φροϋδικής αντίληψης:

Η κοινωνία καταπιέζει τις ανθρώπινες ορμές και άρα η κοινωνική τάξη βασίζεται στην καταπίεση των ενστίκτων.

Οι ασταμάτητες σεξουαλικές ορμές αντιμετωπίζουν την αντίσταση των γονιών. Η σύγκρουση μεταξύ ενστίκτων και κοινωνικών απαγορεύσεων καθορίζουν την ανθρώπινη ψυχολογική δομή.

Στην πάλη για να κυριαρχήσει στη σύγκρουση μεταξύ του εαυτού του και της κοινωνίας, η ψυχολογική δομή του παιδιού μεταβάλλεται ουσιαστικά και δημιουργεί τον μετέπειτα χαρακτήρα του

Κύρια στοιχεία της φροϋδικής αντίληψης:

Όλες οι διανοητικές πράξεις έχουν μια συγκεκριμένη λειτουργία: να μεσολαβούν μεταξύ ενστικτωδών ορμών και της δύσκολης πραγματικότητας.

Σαν αμυντικό μηχανισμό ο άνθρωπος αναπτύσει το «εγώ», ένα όργανο κρίσης και διάκρισης.

Οι ανθρώπινες κρίσεις είναι αποτέλεσμα της λίμπιντο και της κυριαρχίας της

Η λογική είναι ο βασανισμένος μεσολαβητής μεταξύ ά-λογων ορμών και των ορίων της πραγματικότητας

Ο κοινωνικός χαρακτήρας του ανθρώπου οφείλεται στην υποχώρησή του στις εξωτερικές απαγορεύσεις με το να τις εσωτερικοποιεί

Με βάση αυτή την αντίληψη η σύγκρουση μεταξύ ανθρώπου και κοινωνίας συνεχίζει να υπάρχει ασυμφιλίωτη

Δίνοντας έμφαση στη παιδική ηλικία ο Φρόυντ αγνόησε ότι και οι ενήλικες επεξεργάζονται και αντιδρούν στο περιβάλλον τους και άρα έχουν νέες δυνατότητες εξέλιξης

Δεν ασχολήθηκε με τις παραγωγικές δυνάμεις και δυνατότητες στον άνθρωπο, ούτε με το ενδιαφέρον του ανθρώπου για τους άλλους (πράγμα που δεν πηγάζει από την ικανοποίηση των προσωπικών του ενστίκτων)

Συνέπειες για την κοινωνική ψυχολογία

Ο εγωκεντρικός χαρακτήρας του ανθρώπου που βασίζεται στη συμπεριφοριστική και φροϋδική λογική

Το άτομο είναι βασικά ένα Εγώ, το κέντρο του κόσμου, και καθορίζεται κυρίως από το προσωπικό συμφέρον με βάση την αρχή ηδονή-πόνος

Κάθε έκφραση ομαδικού πνεύματος και κάθε πράξη πρόνοιας ως προς τους άλλους ή σχετικά με την τύχη της ενδο-ομάδας μεταφράζεται αμέσως σε έμμεση έκφραση προσωπικού συμφέροντος

Συνέπειες για την κοινωνική ψυχολογία

1. Η κυριαρχία των μη ορθολογικών αισθημάτων

Οι άνθρωποι κυβερνιούνται από τα αισθήματά τους που είναι ά-λογα

Αυτή η άποψη εκφράζεται και από τη διαίρεση μεταξύ νοητικών και συναισθηματικών λειτουργιών (βλ. σχέσεις εξουσίας και κατηγοριοποίηση)

Τα συναισθήματα παρουσιάζονται να παρεμποδίζουν τις νοητικές διεργασίες και ο πιθανός θετικός τους ρόλος αγνοείται, καθώς αγνοείται και η πιθανότητα η διανοητική αντίληψη συγκεκριμένων καταστάσεων να γεννά και συναισθήματα

2. Η πρωταρχική θέση της ορθολογικοποίησης στην ανθρώπινη σκέψη

Η ιδέα ότι οι αιτίες που δίνουν οι άνθρωποι για τις πράξεις τους αποτελούν ορθολογικοποιήσεις αντικατέστησε τη σκέψη. Πρέπει να μπορούμε να ξεχωρίσουμε πότε πρόκειται για το πρώτο και πότε για το δεύτερο

3. Η βάση της ανθρώπινης εμπειρίας στην αυθαίρετη σύνδεση και εξάρτηση

Είναι δυνατός ο έλεγχος των ανθρώπινων πράξεων μέσω της αμοιβής-τιμωρίας
Οι αξίες και δοξασίες των ανθρώπων μπορούν να χειραγωγούνται ανεξάρτητα από το περιεχόμενο και τη σημασία της κατάστασης

Συνέπειες για την κοινωνική ψυχολογία

Η αναγωγή των στάσεων των ενηλίκων στις παιδικές εμπειρίες

Μήπως με το να ανάγουμε τα κοινωνικά ενδιαφέροντα και τις αξίες στην παιδική ηλικία υποτιμούμε τις δομικές συνθήκες του άμεσου κοινωνικού πεδίου;

Στην ενήλικη ζωή υπάρχουν ζητήματα που χρειάζονται πράξη και σκέψη και δεν έχουν τις ρίζες τους στην παιδική ηλικία

Τι αγνοήθηκε σύμφωνα με τον Asch

Η ανάγκη του ανθρώπου να κατανοεί τα γεγονότα, να δίνει νόημα στο περιβάλλον του και να ενεργεί με βάση αυτή την κατανόηση

Οι ανθρώπινες ενέργειες δεν είναι πάντα αποτέλεσμα των διπτύχων ηδονή-πόνος ή αμοιβή-τιμωρία αλλά και της ανάγκης δημιουργίας, και συνεύρεσης με άλλους
Η κατανόηση της συγκεκριμένης κατάστασης και της δομής της παίζει συχνά ρόλο στην ανθρώπινη δράση

Οι συνέπειες των ψυχολογικών θεωριών

«Οι ιδέες για τη φύση των ανθρώπων δεν είναι απλά μια ακαδημαϊκή συζήτηση αλλά αφορούν τη ζωή των ατόμων και των ομάδων, καθώς οι κοινωνίες πραγματώνουν στους θεσμούς τους και προσπαθούν να πραγματοποιήσουν με τις πρακτικές τους τις αντιλήψεις τους για τον ανθρώπινο χαρακτήρα». Σελ 25

«Οι αντιλήψεις για την ανθρώπινη φύση είναι ταυτόχρονα εκφράσεις των κοινωνικών συνθηκών καθώς και όπλα για τους κοινωνικούς αγώνες.» idem

Οι συνέπειες των ψυχολογικών θεωριών

Κάθε άτομο αποδέχεται κάποιες ιδέες για την ανθρώπινη φύση είτε γιατί Έχουν επιβεβαιωθεί διανοητικά από την εμπειρία του Είναι απαραίτητες για να αισθάνεται προσωπική συνοχή και αυτο-σεβασμό Αποτελούν τις δοξασίες που ταιριάζουν με τη δική του φύση και χαρακτήρα Σε μια περίπλοκη κοινωνία βρίσκουμε αντίθετες απόψεις για τον άνθρωπο. Οι διαφορετικές ομάδες έχουν διαφορετικές απόψεις γιατί ήρθαν σε επαφή με διαφορετικά γεγονότα, έχουν διαφορετικές δραστηριότητες και οι κοινωνικές σχέσεις που τις καθορίζουν είναι διαφορετικές Η κάθε πλευρά επιθυμεί η άλλη να συμφωνήσει με τις δικές της απόψεις για τον άνθρωπο όχι μόνο γιατί τις θεωρεί σωστές αλλά και γιατί είναι συνδεδεμένες με κοινωνικές εξελίξεις που επιθυμεί ή φοβάται και οι οποίες συνδέονται με τις απόψεις των άλλων

Κοινωνικές συνέπειες

Η υποτίμηση (βλ. media κλπ.) ή η υπερτίμηση (βλ. Εκπαίδευση και ελιτισμός) του κοινού νου οφείλεται στο φόβο και στην έλλειψη εμπιστοσύνης για τον κοινό άνθρωπο και οδηγεί σε συγκεκριμένες (αντιδημοκρατικές) απόψεις για την κοινωνία.

Στη σημερινή κοινωνία έχουν αναπτυχθεί κανόνες και πρακτικές που στοχεύουν στη χειραγώγηση του κοινού και που βασίζονται στις ακόλουθες αρχές:
Ότι το κοινό δεν μπορεί να σκέφτεται κριτικά γιατί χρησιμοποιεί στερεότυπα και δεν ενδιαφέρεται για τα κοινωνικά θέματα
Για να δεχτεί κάποιος μια θέση πρέπει να χρησιμοποιηθεί η άλογη, συναισθηματική οδός
Και το πιο απλό επιχείρημα πρέπει να απλοποιηθεί και να γίνει σλόγκαν
Η συνεχής επανάληψη θα επιφέρει την αποδοχή της άποψης ανεξάρτητα από την αξία της.

Τι πρέπει να μελετηθεί σύμφωνα με τον Asch

- Ο ρόλος της κατανόησης
- Η λειτουργία των αξιών
- Τα χαρακτηριστικά του κοινωνικού πεδίου
- Οι δομημένες και δομικές ιδιότητες της ανθρώπινης εμπειρίας και πράξης

Πρέπει να αναρωτηθούμε πάνω στις θεωρίες στις οποίες βασίζονται οι εμπειρικές έρευνες και οι πρακτικές επεμβάσεις ειδάλλως «η εμπειρική έρευνα των κοινωνικών διαδικασιών μπορεί εύκολα να αποτελέσει την απλή αποδοχή των τωρινών αξιών και να αποτελέσει απλά μέσο για τη δημιουργία τεχνικών εγκατάστασής τους» σελ. 31

Κοινωνική Ψυχολογία

Τι τύπου κοινωνική ψυχολογία χρειαζόμαστε;

Η μελέτη των ατόμων έξω από το κοινωνικό περιβάλλον είναι αρκετή για να βρεθούν οι βασικές αρχές της κοινωνικής συμπεριφοράς και οι ιδιότητες των θεσμών: Ατομικιστική Θέση

Η γνώση των κοινωνικών μορφών και θεσμών είναι αρκετή για την κατανόηση και πρόβλεψη των κοινωνικών συμβάντων και η γνώση των ψυχολογικών διαδικασιών δεν έχει καμιά ερμηνευτική αξία στο κοινωνικό επίπεδο:

Κοινωνιολογικός ντετερμινισμός

Κατά της ατομικιστικής θέσης

Απ'αυτή τη σκοπιά η κοινωνική ψυχολογία είναι η εφαρμογή των αρχών της ατομικής συμπεριφοράς σε ιδιαίτερα περίπλοκες περιβαλλοντικές συνθήκες «Η αλληλεπίδραση μεταξύ οντοτήτων όπου η καθεμιά είναι ένα ψυχολογικό σύστημα δεν θα αποκαλύψει τίποτα διαφορετικό απ' ό,τι η αλληλεπίδραση μεταξύ ενός ψυχολογικού συστήματος και μη ψυχολογικών φαινομένων;» σελ. 35 Σίγουρα χρειαζόμαστε καλή γνώση των ψυχολογικών λειτουργιών όμως δεν μπορούμε να παράγουμε μια ψυχολογία του ανθρώπου χωρίς να τον παρατηρήσουμε στο φυσικό του περιβάλλον: την κοινωνία

Κατά του κοινωνιολογικού ντετερμινισμού

«Τα τεκτονόμενα της κοινωνικής συμπεριφοράς όπως η ενότητα της ομάδας, η αρχηγική συμπεριφορά και η κοινωνική οργάνωση είναι γεγονότα που αφορούν τα άτομα όσο η αντίληψη του χρώματος. Σε σημαντικό βαθμό τα κοινωνικά γεγονότα είναι τα αποτελέσματα κοινωνικών διαδικασιών στα άτομα» σελ. 35 Οι διασυνδεδεμένες πράξεις των ανθρώπων στην κοινωνία παίρνουν κανονικές μορφές Αυτές οι κανονικότητες διαγράφουν την εικόνα του κοινωνικού περιβάλλοντος και των δυνάμεων που επιδρούν πάνω στα άτομα είτε αυτά το αντιλαμβάνονται είτε όχι.

../..

Η κοινωνική ψυχολογία οφείλει να κατανοεί το περιβάλλον μέσα στο οποίο οι άνθρωποι ζουν αν θέλει να μελετήσει τις πράξεις τους.

«Ο κοινωνικός ψυχολόγος που ενδιαφέρεται για τα άτομα μέσα στην κοινωνία πρέπει να μελετήσει τη δομή των σχέσεων μέσα στα άτομα που δημιουργεί τις κοινωνικές τάξεις και τις κανονικότητες. Παράλληλα αντιλαμβάνεται ότι η κοινωνική τάξη αντικειμενοποιείται με τη μορφή υλικών αντικειμένων και θεσμικών σχέσεων τα οποία αντιστέκονται στο άτομο, δρούν πάνω σε αυτό και το αλλάζουν» σελ.37

Η κοινωνική ψυχολογία η επιστήμη που μελετά πώς τα άτομα αλλάζουν και διαμορφώνονται μέσα στην κοινωνία και πώς ταυτόχρονα διαμορφώνουν και αλλάζουν την κοινωνία

Γνωστική ψυχολογία και ιδεολογία.
Οι «οργανωτικές αρχές»
Ατομισμός-Συλλογικότητα

Sampson, E.E. (1981) Cognitive Psychology as Ideology. *American Psychologist*, 36, (7), 730-743

Γνωστική ψυχολογία ως ιδεολογία

« Η γνωστική θεώρηση στην ψυχολογία καθώς δίνει πρωταρχική σημασία στο άτομο-γνώστη και θεωρεί τους υποκειμενικούς παράγοντες ως καθοριστικούς της συμπεριφοράς και καθώς εμφανίζεται να παρουσιάζει κάτι το θεμελιώδες και ολοκληρωτικό για το ανθρώπινο μυαλό, αντιπροσωπεύει μια σειρά αξιών και συμφερόντων που αναπαράγουν την υπάρχουσα κοινωνική τάξη» Sampson 1981 σελ. 730

Η γνωστική ψυχολογία εστιάζει στις δομές και τις διαδικασίες του ανθρώπινου μυαλού. → Καθολικότητα αυτών των δομών και διαδικασιών
Θεωρεί ότι οι δομές και διαδικασίες του ανθρώπινου μυαλού παίζουν σημαντικό ρόλο στην συμπεριφορά → ενδο-ατομικό επίπεδο ανάλυσης
Αποτελεί κατά τον μια «ψυχολογία του υποκειμένου» παρά του αντικειμένου (βλ. Βλέμμα της κοιν. Ψυχολογίας).

Sampson 1981 σελ. 730

Η γνωστική ψυχολογία αναγνωρίζει ότι υπάρχει μια διαφορά μεταξύ αυτού που υπάρχει «εκεί έξω» και της εσωτερικής αναπαράστασης του, και υποστηρίζει ότι η συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα του υποκειμενικού κόσμου όπως αυτός μεταβλήθηκε και έχει αναπαρασταθεί εσωτερικά. «Οι άνθρωποι αντιδρούν στο πώς όρισαν τα ερεθίσματα και όχι στις πραγματικές ιδιότητες των υποκειμένων»
Η γνωστική θεώρηση προέρχεται από τις δυτικές φιλοσοφίες του Καντ και του Καρτέσιου και εμπεριέχει δύο αναγωγές (υπεραπλουστεύσεις)
Υποκειμενική αναγωγή: που δίνει πρωταρχική σημασία στο υποκειμενο-γνώστη
Ατομικιστική αναγωγή: που δίνει πρωταρχική σημασία στη σκέψη και συλλογιστική του υποκειμένου-γνώστη

Sampson 1981 σελ. 731

« ο συνδυασμός του υποκειμενισμού και του ατομικισμού οδηγούν σε μια εικόνα της πραγματικότητας που αποκτά τάξη και συνοχή από την τάξη και καθολικότητα των δομικών στοιχείων του ανθρώπινου μυαλού. Είναι η τάξη της ανθρώπινης σκέψης και συλλογιστικής που δίνει νόημα στον κόσμο της πραγματικότητας»
Σε αυτή τη κριτική «απαντά» η θεωρία των κοινωνικών αναπαραστάσεων μιλώντας για τη σχέση μεταξύ συστήματος και μετα-συστήματος στη λειτουργία του κοινού νου.

Γιατί να εισάγουμε την έννοια της ιδεολογίας στη μελέτη των γνωστικών λειτουργιών;

Η ιδεολογία, όπως και η γνωστική ψυχολογία, αφορά τις ανθρώπινες ιδέες και σκέψεις συμπεριλαμβανομένων και των μορφών και περιεχομένων της επίγνώσής

τους. Η ενασχόληση με την ιδεολογία εδραιώνει τη σκέψη και τους συλλογισμούς στις ανθρώπινες πρακτικές και δραστηριότητες

Κατα τον Sampson η έννοια της ιδεολογίας έχει δύο νοήματα:

- Η ιδεολογία είναι ένα πέπλο που χρησιμοποιείται απ'αυτούς που βρίσκονται στην εξουσία για να καλύψουν τα πραγματικά τους συμφέροντα και πλεονεκτήματα: οι κυρίαρχες ιδέες καλύπτουν τα συμφέροντα των υλικά κυρίαρχων ομάδων
- Η ιδεολογία αναπαριστά με ακρίβεια την συνείδηση/επίγνωση μιας ομάδας ή εποχής. Αντικατοπτρίζει ένα συγκεκριμένο κοινωνικο-ιστορικό πλαίσιο

Έτσι οι δύο όψεις της ιδεολογίας παραδόξως παριστούν κάτι που είναι ταυτόχρονα και αληθές και ψευδές:

Είναι αληθές με την έννοια ότι σαφώς αναπαριστά την πραγματικότητα σε μια κοινωνικο-ιστορική στιγμή ή για μια ομάδα
Είναι ψευδές καθότι αυτή η αλήθεια μπορεί να αποτελεί μια συστηματική διαστρέβλωση της πραγματικότητας ώστε να ικανοποιεί τα συμφέροντα συγκεκριμένων ομάδων

Sampson 1981 σελ. 731-732

Η διπλή ιδιότητα της ιδεολογίας περιγράφει μια περίπλοκη αλληλεπίδραση μεταξύ υποκειμένου και αντικειμένου

«Η επίγνωση και η σκέψη αντικατοπτρίζουν κάτι από την αντίληψη και εμπειρία του υποκειμένου αλλά ταυτόχρονα και κάτι από τον αντικειμενικό κόσμο μέσα στον οποίο αυτό το υποκείμενο δουλεύει και ζει.»

Έτσι, για να κατανοήσουμε τη γνωστική λειτουργία πρέπει να μελετήσουμε ταυτόχρονα το υποκείμενο και το αντικείμενο (βλ. Κοινωνιοψυχολογική θεώρηση: 1η ενότητα)

- Αν εστιάσουμε στο υποκείμενο μετέχουμε στην ίδια διαστρέβλωση την οποία το υποκείμενο εκφράζει,
- Αν αγνοήσουμε το υποκείμενο, χάνουμε το στοιχείο στο οποίο συμμετέχει η ενεργός συνείδηση-επίγνωση του υποκειμένου

Σκέφτομαι/Σκεφτόμαστε
(Sampson 1981 σελ. 732)

Στη δυτική επιστημολογική παράδοση του Καρτέσιου και του Καντ η ατομικιστική αναγωγή αναφέρεται γύρω από το «σκέφτομαι». Τα αντικείμενα είναι προϊόντα των ατομικών νοητικών πράξεων

Η ιδεολογία μας καλεί να μετατρέψουμε το «σκέφτομαι» σε «σκεφτόμαστε» Η ανθρώπινη σκέψη δεν είναι κάτι που βρίσκεται μέσα στο ανθρώπινο κεφάλι αλλά είναι κοινωνικό και ιστορικό προϊόν συλλογικής προσπάθειας (δες κοιν.

αναπαραστάσεις: ο συλλογικός χαρακτήρας της γνώσης)

Αντικειμενικές κοινωνικές πρακτικές και κοινωνικές σχέσεις αποτελούν τις μορφές και το περιεχόμενο της σκέψης η οποία με τη σειρά της συμμετέχει στη διατήρηση αυτών των στόχων (δες κοιν. αναπαραστάσεις: η σχέση μεταξύ συστήματος και μετα-συστήματος).

Άλλοι λόγοι κριτικής στη γνωστική θεώρηση (σελ. 733)

Αν δεχτούμε αυτή τη θεώρηση, η κοινωνιο-ψυχολογική αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων συνίσταται στην αλλαγή δοξασιών και στάσεων. Από τη μια αυτό δεν είναι εύκολο (αφού οι γνωστικές διαδικασίες είναι ένα μόνο από τα στοιχεία που επηρεάζουν τη συμπεριφορά) από την άλλη δεν αλλάζει τις κοινωνικές σχέσεις. (Cartwright 1979)

« η γνωστική έμφαση στη σύγχρονη ψυχολογία δίνει μια εικόνα της ανθρωπότητας στην οποία τα νοητικά γεγονότα, οι νοητικές δραστηριότητες και πράξεις, οι νοητική οργάνωση και οι νοητικές μετατροπές είναι πιο σημαντικές από τα γεγονότα, τις δραστηριότητες, τις πράξεις, την οργάνωση και μετατροπή του εξωτερικού κόσμου. Όχι μόνο αυτές οι νοητικές πράξεις είναι αποκομμένες από τις ιστορικο-κοινωνικές τους ρίζες αλλά αποκόβονται και οι άνθρωποι από τη δυνατότητα αποτελεσματικής δράσης για να αλλάξουν καλύτερα τις συνθήκες ζωής τους παρά να προσπαθούν να αλλάξουν την υποκειμενική αντίληψη για αυτές τις συνθήκες.»

Τέσσερα παραδείγματα από το χώρο της ψυχολογίας

- **Οι θεωρίες αλληλεπίδρασης**
 - Το ενεργητικό υποκείμενο σε ένα παθητικό κόσμο
 - Ο καθορισμός των ερεθισμάτων (αντικειμένων και καταστάσεων)
- **Η άρνηση της πραγματικότητας**
 - Οι θεωρίες συνέπειας (γνωστική ασυμφωνία)
 - Η επίλυση των συγκρούσεων
- **Η ψυχολογική «αντικειμενοποίηση»**
- **Το τεχνικό ενδιαφέρον/κίνητρο στη γνώση**

Οι θεωρίες αλληλεπίδρασης

Το ενεργητικό υποκείμενο σε ένα παθητικό κόσμο

Η συμπεριφορά καθορίζεται ταυτόχρονα από το υποκείμενο και το αντικείμενο. Όμως το υποκείμενο υπάρχει μέσω της υποκειμενικής κατασκευής και ερμηνείας του. Αν λοιπόν ανάγουμε τα πάντα στην υποκειμενική κατασκευή τότε αποκλείουμε την περίπτωση το υποκείμενο να έχει μια στρεβλή αντίληψη για το αντικείμενο. Έτσι αποκλείουμε την περίπτωση «ψευδούς συνείδησης» και άρα της επιτρέπουμε να υπάρχει απαρατήρητη.

«Αν ο συμπεριφορισμός μας έδινε την εικόνα του υποκειμένου σαν ένα παθητικού δοχείου όπου ο ενεργός κόσμος έθετε τα μηνύματά του, η γνωστική θεώρηση αντέστρεψε την εικόνα προβάλλοντας μια παθητική πραγματικότητα στην οποία το ενεργό υποκείμενο δρα» σελ. 734

Αφομοίωση-Προσαρμογή (π.χ. Piaget) Το αντικείμενο δεν αλλάζει από τη δράση του υποκειμένου σε αυτό

Ο αντικειμενικός κόσμος των κοινωνικών πρακτικών υπάρχει και μπορεί να αλλάξει πραγματικά και όχι μόνο ως υποκειμενική αντίληψη (Sampson)

Ο καθορισμός των ερεθισμάτων αντικειμένων και καταστάσεων

Δεν ενδιαφερόμαστε για το πώς τα ερεθίσματα που κατανοεί και αντιλαμβάνεται το υποκείμενο δημιουργήθηκαν αρχικά και αποτελούν ερεθίσματα. Για παράδειγμα:

Όταν λέμε ότι ένα υποκείμενο βρίσκεται μπροστά σε μια επιλογή μεταξύ Α και Β εξετάζουμε ορισμένα χαρακτηριστικά του ατόμου (πχ γνωστικό στυλ) και ορισμένες ιδιότητες των επιλογών Α και Β και μετά εξετάζουμε την αλληλεπίδραση ατομικών χαρακτηριστικών και επιλογών για να δούμε πώς το υποκείμενο θα επιλέξει μεταξύ των δύο χωρίς να αναρωτιόμαστε πώς και γιατί αυτές οι επιλογές δημιουργήθηκαν αρχικά.

- Οι στρατηγικές αλλαγής της κοινωνικής θέσης (Θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας)
- Τα βασανιστήρια

Εργαλειακός συλλογισμός: ο συλλογισμός θεωρείται εργαλειακός όταν προσπαθεί να ταιριάζει τις πράξεις με συγκεκριμένους στόχους. (Horkheimer 1974) Πώς όμως καθορίστηκαν οι στόχοι και είναι άραγε οι ορθότεροι; Όταν μιλάμε για ορθολογική σκέψη και απόφαση με εργαλειακούς όρους εννοούμε ότι οι άνθρωποι ενεργούν ορθολογικά με βάση τις επιλογές που έχουν. Δεν αναρωτιόμαστε για τη πιθανή μη ορθολογικότητα των επιλογών που μια συγκεκριμένη κοινωνική δομή παρουσιάζει ως ορθολογικές. (η μεταφορά του θερμοστάτη)

Πρέπει να δούμε τα αντικείμενα, τις καταστάσεις και τα περιβάλλοντα σαν ιστορικο-κοινωνικά προϊόντα και όχι σαν αποτελέσματα της ατομικής συνείδησης ή συμπεριφοράς ή ως συνθήκες που απλά ήταν παρούσες

Η άρνηση της πραγματικότητας

Οι θεωρίες της συνέπειας

« η γνωστική θεώρηση παρουσιάζει μια εικόνα των ανθρώπων ως ελεύθερων να επιδίδονται σε εσωτερικές νοητικές διεργασίες (σχεδιασμούς, αποφάσεις, σκέψεις, επιθυμίες) μετατροπές συγκρούσεων και αντιφάσεων στα κεφάλια τους, ενώ είναι φαινομενικά αδιάφοροι να παράγουν πραγματικές αλλαγές στον κόσμο τους. Αντικαθιστώντας τη πράξη με τη σκέψη και τις πραγματικές αλλαγές με τις νοητικές αλλαγές, η γνωστική θεώρηση καλύπτει τις πραγματικές πηγές και βάσεις της κοινωνικής ζωής και υποβιβάζει την ατομική ισχύ και δράση σε νοητικές γυμναστικές» σελ. 735

«Οι υπάρχουσες κοινωνικές συνθήκες εξουσίας και κυριαρχίας υπηρετούνται καλύτερα όταν οι άνθρωποι αποδέχονται αλλαγές στην υποκειμενική τους εμπειρία σαν υποκατάστατο πραγματικών κοινωνικών αλλαγών» σελ 735

Οι θεωρίες της γνωστικής συμφωνίας (γνωστική ασυμφωνία, συμμετρία, ισορροπία, κλπ)

Γνωστική ασυμφωνία: οι αντιφάσεις και η αντιμετώπισή τους είναι εσωτερικά φαινόμενα. Ο νους δεν αντέχει την ασυμφωνία και προσπαθεί να τη μειώσει με νοητικά γυμνάσια. Επειδή δεν μπορούμε να αλλάξουμε κάτι που συνέβη, που κάναμε ή που υποχρεωθήκαμε να κάνουμε το μόνο που μένει είναι να αλλάξουμε τις αντιλήψεις μας για να επιτύχουμε εσωτερική αρμονία.

Η θεωρία περιγράφει ανθρώπους που αποκτούν αρμονία με το να εγκατελείψουν την ελπίδα να αλλάξουν τον κοινωνικό περίγυρο και διαλέγουν να αλλάξουν τον εαυτό τους

Ο Sampson δεν υποστηρίζει ότι η θεωρία της γνωστικής ασυμφωνίας είναι λάθος αλλά ότι οφείλουμε να εξετάσουμε την ιδεολογία που τη διαπνέει και να σκεφτούμε μήπως αποτελεί μια θεωρία ψευδούς συνείδησης

Αποκεντρωμένη σκέψη: η ικανότητα αφηρημένης σκέψης

Μπορούμε να χάσουμε τον εγωκεντρισμό της σκέψης μας με νοητικές πράξεις στα πλαίσια μιας συγκεκριμένης κοινωνικής μορφής αλλά, αν αποδεχτούμε ότι η σκέψη μας δεν είναι μόνο εγωκεντρική αλλά είναι και κοινωνιοκεντρική και ιστορικοκεντρική, τότε δεν μπορούμε να αφήσουμε τους ιστορικο-κοινωνικούς κεντρισμούς μας απλά με νοητικές πράξεις.

Ο T. Turner (1973) προτείνει την έννοια της «επανακεντρωμένης σκέψης» όπου επανακαθορίζεται η σχέση με το συγκεκριμένο υποκείμενο και επικεντρώνεται στη συγκεκριμένη θέση του υποκειμένου η οποία περιλαμβάνει τόσο συναισθηματικούς όσο και γνωστικούς δεσμούς. Η «επανακεντρωμένη σκέψη» δεν μπορεί να είναι η ίδια αν τα υποκείμενα δεν μοιράζονται την ίδια πραγματικότητα (δες κοινωνικές ομάδες)

Η επίλυση των συγκρούσεων:

Ο Sampson (σελ 737) υιοθετεί τη θέση του Billig (1976)
« η τάση των ψυχολόγων να υποβιβάζουν τις συγκρούσεις σε υποκειμενικές παρεξηγήσεις και ψυχολογικούς ενδο-ατομικούς παράγοντες και άρα την επίλυση τους στην αλλαγή αντίληψης, υπηρετεί μια καθαρά ιδεολογική λειτουργία αφού αποκλείει από την ανάλυσή μας τις πραγματικές κοινωνικές αντιφάσεις»
«Όταν ψυχολογοποιούμε τις συγκρούσεις και την επίλυση τους αδυνατούμε να εξετάσουμε και να προκαλέσουμε τις κοινωνικές δομές και πρακτικές της ευρύτερης κοινωνίας μέσα στην οποία οι διάφοροι υποκειμενισμοί αναπτύχθηκαν και των οποίων τα συμφέροντα οι δομές και πρακτικές καλύπτουν και υπηρετούν».

Η ψυχολογική «αντικειμενοποίηση» Reification σελ. 737-738

Η «αντικειμενοποίηση» αναφέρεται στη διαδικασία με την οποία αντικείμενα τα οποία είναι προϊόντα ιστορικο-κοινωνικών πρακτικών αφαιρούνται από το συγκεκριμένο πλαίσιο και θεωρούνται πραγματικότητες αυτόνομες από τις κοινωνικές τους καταβολές (δες και επικέντρωση στις κοινωνικές αναπαραστάσεις)

Οι αντικειμενοποιήσεις είναι ταυτόχρονα ένα ακριβές πορτραίτο των υπάρχοντων κοινωνικών σχέσεων και μια ψευδής συνείδηση που στο συγκεκριμένο πλαίσιο υπηρετεί τις συγκεκριμένες αξίες και συμφέροντα.

Η ψυχολογική αντικειμενοποίηση μετονομάζει τις υπάρχουσες κοινωνικές συνθήκες σε βασικά και αναπόφευκτα χαρακτηριστικά της ατομικής ψυχολογικής λειτουργίας

Η ψυχολογική «αντικειμενοποίηση» Reification σελ. 737-738

Παραδείγματα ψυχολογικής «αντικειμενοποίησης»:

Mischel (1979): καθυστέρηση της ικανοποίησης

Rotter (1966) εσωτερική/εξωτερική έδραση ελέγχου

Και στις δύο περιπτώσεις η επιτυχία συνεπάγεται την άρνηση της πραγματικότητας. Ο Sampson αναρωτιέται αν αυτό αποτελεί μια θεμελιώδη εικόνα της ανθρώπινης φύσης ή μιά εικόνα μέσα σε συγκεκριμένα ιστορικο-

κοινωνικά πλαίσια; Ένα κοινωνικο-ιστορικό γεγονός μεταφράστηκε σε θεμελιώδη ψυχολογική λειτουργία.

Ο Sampson δεν αμφιβάλλει για τα εμπειρικά δεδομένα αυτών των θεωρήσεων αλλά για το ότι αποτελούν βασικές και καθολικές θεωρήσεις για την ανθρώπινη λειτουργία. Αποτελούν πρακτικές για μια επιτυχή προσαρμογή στο συγκεκριμένο οικονομικό σύστημα. Σ'αυτά τα πλαίσια άραγε υπάρχει εσωτερική έδραση ελέγχου;

Το τεχνικό ενδιαφέρον/κίνητρο για τη γνώση

Ο Sampson δανείζεται την έννοια του τεχνικού ενδιαφέροντος/κινήτρου από τον Habermas.

Η γνώση στα πλαίσια του τεχνικού ενδιαφέροντος βασίζεται στις κοινωνικές πρακτικές που συνδέονται με την εργασία και συγκεκριμένα την επίτευξη τεχνικής επικράτησης και ελέγχου πάνω στη φύση και τους ανθρώπους.

Αυτό είναι το είδος γνώσης των εμπειρικών επιστημών

Για τους γνωστικούς ψυχολόγους ένα είδος ενδιαφέροντος/κινήτρου αποτελεί και το πρότυπο όλης της ανθρώπινης γνώσης

Αν αποδειχτεί ότι αυτά που θεωρούνται βασικά δομικά συστατικά του ανθρώπινου μυαλού αναφέρονται μόνο στο τεχνικό ενδιαφέρον/κίνητρο τότε η καθολικότητά τους αμφισβητείται

Οι λογικο-μαθηματικές πράξεις και η έννοια της διατήρησης μεγεθών στον Piaget θεωρούνται τα πιο εξελιγμένα στάδια σκέψης. Όμως αφορούν κατά βάση το τεχνικό γνωσιακό κίνητρο. Ο Piaget ενδιαφέρεται να κατανοήσει την ανάπτυξη της επιστημονικής σκέψης

Οι ευρετικές στρατηγικές (Tversky & Kahneman) που προκύπτουν από τη σύγκριση των αρχών σκέψης του κοινού νου και των αρχών που διέπουν τη μαθηματική και στατιστική σκέψη. Το πλαίσιο αυτής της θεώρησης είναι η λήψη αποφάσεων σε συνθήκες αβεβαιότητας

Θεωρία Επεξεργασίας της Σύγκρουσης: έργα επίλυσης προβλημάτων (υψηλή θεμελίωση του λάθους)

Η κοινωνική ψυχολογία ως κοινωνική κατασκευή
Gergen, K.J. (1998) Social Psychology as social construction: The emerging vision. In: C. McGarty and S.A. Haslam *The Message of Social Psychology*. Oxford: Blackwell

Η κοινωνική ψυχολογία και το πειραματικό μοντέλλο

Ο Gergen ξεκίνησε την καριέρα του στα πλαίσια του πειραματικού μοντέλλου έρευνας σε ένα κλίμα που θεωρούσε ότι:

- η εμπειρική έρευνα μπορεί να δώσει μια μη προκατειλημμένη και συστηματική περιγραφή και εξήγηση της κοινωνικής συμπεριφοράς,
- ότι η ορθότητα και γενίκευση αυτών των θεωρημάτων μπορεί να βελτιώνεται συνεχώς μέσω της έρευνας
- Ότι δεν υπάρχει τίποτα πιο πρακτικό για την κοινωνία από μια ορθή, εμπειρικά θεμελιωμένη θεωρία

Το πρώιμο αδιέξοδο: η κοινωνική ψυχολογία ως ιστορία

Το πειραματικό μοντέλλο βασίζεται στην ιδέα ότι η γνώση είναι «προσθετική»: κάθε πείραμα συμπληρώνει το προηγούμενο και η συλλογή ευρημάτων μας δίνει μια βελτιωμένη άποψη της κοινωνικής πραγματικότητας

Τι συμβαίνει όμως αν η κοινωνική ζωή δεν είναι σταθερή και συνεχώς μετατρέπεται;

Σ'αυτή την περίπτωση η επιστήμη δεν συλλέγει γνώση αλλά ένα μικρό κομμάτι πειραματικής ιστορίας

Αυτό που έχει σημασία δεν είναι η πράξη του ατόμου αλλά πώς αυτή η πράξη ερμηνεύτηκε. Αν όμως οι ερμηνείες δεν είναι σταθερές σε κάθε εποχή και άρα δεν υπάρχουν όρια σε αυτές τις ερμηνείες, τι πραγματικά μαθαίνουμε για την ανθρώπινη φύση;

Μήπως και οι κοινωνιοψυχολογικές θεωρίες αποτελούν ερμηνευτικές προσπάθειες μιας συγκεκριμένης εποχής και στο βαθμό που εισβάλλουν στην κοινωνία προκαλούν αλλαγές στο κοινωνικό γίνεσθαι;

Τα δύο αυτά ερωτήματα οδηγούν στην αμφισβήτηση:

- Της καθολικότητας των ευρημάτων πέρα από τα συγκεκριμένα ιστορικά και πολιτισμικά όρια
- Της δυνατότητας για μια αξιολογικά «ουδέτερη» γνώση

Η γέννηση της Θεωρητικής προσέγγισης της Κοινωνικής Κατασκευής (Social Constructionism)

Ο Gergen επηρεάστηκε από ένα φιλόλογο-επιστημολόγο τον Gadamer που στο βιβλίο του «Αλήθεια και Μέθοδος» (1975) έθετε το ερώτημα που απασχολούσε τους φιλόλογους και για το οποίο δεν υπήρχε ικανοποιητική απάντηση: Πώς μπορούμε να κατανοήσουμε το μήνυμα ενός κειμένου-δηλαδή τι θέλει να πει ο συγγραφέας του.

Για τον Gergen το ερώτημα αυτό ήταν παρόμοιο με εκείνο των κοινωνικών ψυχολόγων: πώς μπορούμε να κατανοήσουμε τους ψυχολογικούς μηχανισμούς που φαίνονται να εκφράζονται μέσω της συμπεριφοράς;

Ο Gadamer θεωρούσε ότι ο αναγνώστης πλησιάζει ένα κείμενο έχοντας ήδη μια δομή νοήματος, ένα πεδίο ερμηνευτικών τάσεων το οποίο θα κυριαρχήσει στην κατανόηση του κειμένου: τον ορίζοντα κατανόησης
Παρόμοιες ιδέες εξέφραζε και ένας άλλος φιλόλογος, ο Stanley Fish, που θεωρούσε ότι οι αναγνώστες προσεγγίζουν τα κείμενα ως μέλη μιας ερμηνευτικής κοινότητας

Επηρεασμένος από αυτές τις ιδέες ο Gergen θεώρησε ότι οι πράξεις των ανθρώπων δεν αποτελούν μια διάφανη αποκάλυψη του χαρακτήρα των υποκειμενικών τους κόσμων και των νοητικών διεργασιών τους.
Όταν όμως οι ψυχολόγοι παρουσιάζουν μια θεωρία μιλούν για «εσωτερικά γεγονότα» με αυτούς τους όρους.
Όμως ο ψυχολογικός κόσμος δεν είναι παρά μια κοινωνική κατασκευή και τα δεδομένα στα οποία βασίζεται έχουν σημασία όσο παραμένει κανείς στα πλαίσια του θεωρητικού σχήματος που έχει χτίσει.

Η κοινωνική κατασκευή στην κοινωνική ψυχολογία

Μπορούμε άραγε να δούμε μια κοινωνική ψυχολογία που βλέπει τον εαυτό της ως κοινωνική διεργασία και τη συμβολή της στην κοινωνική ψυχολογία ως κοινωνική κατασκευή;

Τρεις προκλήσεις:

- Η πρόκληση της εμπειρικότητας
- Η πρόκληση της αυτο-ερώτησης/αυτο-αμφισβήτησης
- Η πρόκληση της δημιουργικότητας
- Η πρόκληση της εμπειρικότητας

Το να ερευνήσουμε υποθέσεις για καθολικές διεργασίες δεν πρέπει, κατά τον Gergen, να αποτελεί το στόχο μας αφού αυτές οι διεργασίες αποτελούν κοινωνική κατασκευή αλλά και εκφράζουν την Δυτική οντολογία που θεωρεί τον εαυτό της παγκόσμια.

Αντί να ψάχνουμε για καθολικές αρχές μέσω της Ανάλυσης του Λόγου (ομιλίας) μπορούμε να ερευνούμε τις συγκεκριμένες συνήθειες που έχουμε να κατασκευάζουμε τον κόσμο και τους εαυτούς μας.

Για τους Potter & Wetherell οι στάσεις δεν βρίσκονται εστιασμένες στα κεφάλια των ατόμων αλλά η εκφρασή τους ισοδυναμεί με τη λήψη θέσης σε μια συζήτηση
Στόχος είναι να αναδεικνύουμε τα προβλήματα που ενέχουν οι συνθήκες λόγου και να θέσουμε υπό συζήτηση εναλλακτικές κατανοήσεις.

Η πρόκληση της αυτο-ερώτησης

Είναι γεγονός ότι οι άνθρωποι στις σχέσεις τους προχωρούν σε συλλογικές συμφωνίες για το τι είναι πραγματικό, ορθολογικό, σωστό κλπ.

Για τον Billig (1987) το να μιλά κανείς ορθολογικά δεν είναι η έκφραση ορθολογικών διαδικασιών αλλά το να εκφράζεται με γενικά αποδεκτές μορφές ρητορείας. Αυτό όμως ενέχει τον κίνδυνο και οι κοινωνικοί ψυχολόγοι να ουσιοποιήσουν και να παγιώσουν κάποιες λογικές και με αυτό τον τρόπο να ορθολογικοποιήσουν το κατεστημένο (status quo).

Γι αυτό είναι βασικό να μπαίνουμε σε μια λογική αυτο-ερώτησης/αμφισβήτησης δηλαδή να αναρωτιόμαστε για αυτά που παίρνουμε σαν δεδομένα, να τα τοποθετούμε στην ιστορική και πολιτισμική τους διάσταση, να διερευνούμε αν με αυτά αποσιωπούνται κάποιες φωνές που δεν θα έπρεπε.

Η πρόκληση της δημιουργικότητας

Για τον ψυχολόγο που δέχεται την κατασκευαστική λογική οι πραγματίες της ψυχολογίας αποτελούν μέρος της πολιτισμικής ζωής. Όταν αυτές οι θεωρίες χαράζουν το νόημα του πολιτισμού, προχωρούν σε διακρίσεις, προσδιορίζουν άξονες δράσης και κατά βάθος αξιολογούν συμπεριφορές, στην ουσία προετοιμάζουν το μέλλον.

Έτσι και σε μια άλλη λογική θα μπορούσαμε να προτείνουμε νέες μορφές πολιτισμικής ζωής: πχ να τονίσουμε την έννοια της σχέσης, του διαλόγου, της ανταλλαγής και της αλληλεπίδρασης σε αντίθεση με τη απομόνωση και τον ατομικισμό.

Αρχές του ρεύματος της κοινωνικής κατασκευής: Burr 1995

- A. Κριτική στάση απέναντι στη γνώση που θεωρείται δεδομένη. Αμφισβήτηση της ιδέας ότι η γνώση βασίζεται στην αντικειμενική παρατήρηση και εκφράζει την πραγματική φύση του κόσμου. Ό,τι παρατηρούμε είναι προϊόν της αντίληψής μας και η γνώση είναι κοινωνική κατασκευή. Πχ. Οι κοινωνικές κατηγορίες είναι κατασκευές και άρα μπορούν να αμφισβητηθούν.
- B. Ιστορική και πολιτισμική ιδιομορφία. Η κοινωνική γνώση είναι ιστορικά και πολιτισμικά οριοθετημένη και οι τρόποι που έχουμε να κατανοούμε τον κόσμο αφορούν τη συγκεκριμένη κοινωνία στη συγκεκριμένη στιγμή
- C. Η γνώση υποστηρίζεται από κοινωνικές διεργασίες. Η γνώση κατασκευάζεται από ανθρώπους μέσα από καθημερινές αλληλεπιδράσεις. Η γλώσσα παίζει καθοριστικό ρόλο στη κατασκευή και διατήρηση της γνώσης.
- D. Γνώση και κοινωνική δράση πάνε μαζί. Οι διαφορετικές κατασκευές του κοινωνικού κόσμου δεν είναι άμοιρες επιπτώσεων. Κάθε κατασκευή είναι συνδεδεμένη με συγκεκριμένες πράξεις.

Επτά ιδέες που διαφοροποιούν το ρεύμα της κοινωνικής κατασκευής από άλλα στην κοινωνική ψυχολογία

1. Κατά της «ουσιοποίησης». Δεν υπάρχει καμία εσωτερική «ουσία» (essence) στους ανθρώπους και τα πράγματα
2. Κατά της πραγματικότητας. Η γνώση δεν είναι μια άμεση αντίληψη της πραγματικότητας και κατ'επέκταση η αναζήτηση της αλήθειας είναι προβληματική
3. Η γνώση είναι ιστορικά και πολιτισμικά οριοθετημένη. Οι θεωρίες και έννοιες της ψυχολογίας αφορούν μια δεδομένη ιστορικά και πολιτισμικά στιγμή
4. Η γλώσσα είναι μια απαραίτητη προϋπόθεση για τη σκέψη. Κατηγορίες και έννοιες πολιτισμικά προσδιορισμένες μαθαίνονται και αναπαράγονται μέσα από τη γλώσσα που γίνεται έτσι μια απαραίτητη προϋπόθεση για τη σκέψη.
5. Η γλώσσα είναι μια μορφή κοινωνικής δράσης. Ο κόσμος κατασκευάζεται μέσος της γλώσσας και άρα η γλώσσα αποτελεί μια μορφή δράσης: την κατασκευή του κόσμου
6. Εστιασμός στην κοινωνική αλληλεπίδραση και τις κοινωνικές πρακτικές. Αντί να εστιάζει στις ατομικές ιδιότητες για την ερμηνεία κοινωνικών φαινομένων οφείλει κανείς να μελετά τις κοινωνικές πρακτικές και τις αλληλεπιδράσεις και να τοποθετεί στις διεργασίες τους τις πιθανές εξηγήσεις

7. Εστιασμός στις διεργασίες. Η έμφαση των ερευνών πρέπει να είναι στις διεργασίες που παράγουν τα φαινόμενα, με άλλα λόγια στο τι κάνουν οι άνθρωποι μαζί

Ψυχολογία του Λόγου (Ομιλίας)

Η δημοσίευση του Discourse and Social Psychology (1987) από τους Potter & Wetherell θέτει τις βάσεις για τη Ψυχολογία του Λόγου (Ομιλίας).

Αυτό το ρεύμα θεωρεί τα ψυχολογικά φαινόμενα όχι σαν γνωστικά φαινόμενα αλλά ως πράξεις λόγου. Οι άνθρωποι αντλούν από «ομιλίες» ή ερμηνευτικά ρεπερτόρια για να κατασκευάσουν την άποψή τους για τα γεγονότα

Αυτή η παράδοση δεν είναι απλά ένας άλλος τρόπος για την ποιοτική ανάλυση των δεδομένων και δεν πρέπει να αποκόπτεται από την επιστημολογία της. (Coyle 2000)

«ψυχολογικές έννοιες όπως προκατάληψη, ταυτότητα, μνήμη και εμπιστοσύνη είναι κάτι που οι άνθρωποι «κάνουν» παρά κάτι που «έχουν». Η έμφαση στην ψυχολογία της ανάλυσης του λόγου είναι στο πώς οι άνθρωποι χρησιμοποιούν τους γλωσσικούς πόρους, με άλλα λόγια στον πρακτικό προσανατολισμό της ομιλίας» (Willig 2001:91)

Η ανάλυση εστιάζει στη χρήση ρητορικών στρατηγικών για την εκπλήρωση συγκεκριμένων κοινωνικών λειτουργιών και ο ερευνητής πρέπει να βρεί ποιές είναι αυτές οι κοινωνικές λειτουργίες και πώς εκφράζονται μέσα από την ομιλία. Μια σημαντική διάσταση του ρεύματος της κοινωνικής κατασκευής και της ανάλυσης του λόγου είναι η έμφασή στην έννοια της εξουσίας.

Εξουσία σε αυτή την περίπτωση δεν είναι μόνο η δυνατότητα συμμετοχής στον καταμερισμό του συμβολικού και υλικού πλούτου που δημιουργεί κοινωνικές ανισότητες, αλλά και η δύναμη της γλώσσας να κατασκευάζει, να προωθεί και να διατηρεί συγκεκριμένες μορφές κοινωνικής ζωής (πχ ρατσισμό, σεξισμό, ομοφοβία, ισότητα).

Η ψυχολογία της κοινής νόησης: Κοινωνικές Αναπαραστάσεις

Moscovici, S. (2001) Why a theory of Social Representations? In: K. Deaux and G. Philogene *Representations of the Social*. Oxford: Blackwell

Κοινωνική ψυχολογία και κοινωνική γνώση

Το αντικείμενο της κοινωνικής ψυχολογίας: η μελέτη της κοινωνικής γνώσης

Υπάρχουν δύο είδη κοινωνικής γνώσης:

- Από την άμεση εμπειρία: γνώση
- Από την έμμεση εμπειρία: εμπιστοσύνη

Η κοινωνική ψυχολογία: η επιστήμη της κοινωνικής γνώσης και της επικοινωνίας και επιρροής

Ερωτήματα

- Πώς και γιατί ο τρόπος σκέψης και το περιεχόμενό της αλλάζει προς αποκλίνουσες ή συγκλίνουσες κατευθύνσεις σε μία κοινωνία;
- Πώς από την κοινή νόηση περνάμε στην επιστήμη (ανθρωπολογία, κοινωνιολογία, ψυχολογία);
- Πώς από την επιστήμη περνάμε στην κοινή νόηση. Πώς η επιστήμη γίνεται μέρος της πολιτισμικής μας παράδοσης;

Κοινή νόηση και κοινωνική γνώση

Η λογική της λανθασμένης και προκατειλημμένης σκέψης

Η κοινή γνώση αντιπαράκειται στην ορθή γνώση.

Θεωρείται ότι η κοινή γνώση χαρακτηρίζεται από προλήψεις και κοινούς τόπους. Αυτή η άποψη συνδέεται με θέματα εξουσίας (δες ελίτ και γλώσσα, πολιτισμένοι/απολίτιστοι, ειδικοί/ανιδίκευτοι

Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις μπορεί να οδηγούν σε συμπεράσματα που να είναι λανθασμένα από επιστημονική άποψη γιατί αφορούν τα κοινωνικά υποκείμενα και όχι τα άτομα.

Η θεωρία των κοινωνικών αναπαραστάσεων δεν αφορά το κοινώς σκεφτόμενο άτομο αλλά την κοινή σκέψη

Το ερώτημα: Ποιά είναι η δομή που χαρακτηρίζει το σύστημα της κοινής γνώσης

Κοινωνική αναπαράσταση

Αντίληψη και αναπαράσταση: Τα ανθρώπινα όντα είναι ικανά να δημιουργήσουν αναπαραστάσεις (συμβολικές αναπαραστάσεις)

Αλλαγές στις αναπαραστάσεις σημαίνουν αλλαγές στον πολιτισμό

Η αναπαράσταση έχει δύο πλευρές:

- Εικόνα
- Εννοιολογική/λεκτική σημασία

Γιατί δημιουργούμε αναπαραστάσεις;

Για να συμφιλωθούμε με το ανοίκειο

Οικειοποίηση→ η ταυτοποίηση με την αναπαράσταση της κοινωνίας

Αναπαράσταση→συμβολίζει και αντιπροσωπεύει την ομάδα (πχ. Σημαία)

Σύμβολο, Δραστηριότητα, Γνώση, Πρακτικές

Οι αναπαραστάσεις χαράζουν το πεδίο δραστηριότητας και πληροφορούν τα μέλη του κοινωνικού συστήματος για τα δικαιώματά τους, τα καθήκοντά τους και του αισθήματος του ανήκειν.

Η αναπαράσταση είναι μια έννοια που επινοήθηκε για να εξηγήσει τι δένει τους ανθρώπους σε μια ομάδα, μια κοινωνία και τους κάνει να δρουν μαζί (δες έννοια της ταυτότητας)

Το θέμα της πραγματικότητας και της αλήθειας: ποιά η θέση της δοξασίας;
Οι δοξασίες βασίζονται στην κοινωνική και όχι στην φυσική εμπειρία
Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις συνδυάζουν την εννοιολογική γνώση και τη δοξασία που είναι ριζωμένη στον πολιτισμό και τις πρακτικές των ανθρώπων και αυτό τους δίνει ένα χαρακτήρα πραγματικότητας

Δύο συστήματα σχέσεων: Ολιστικές και ατομικιστικές (δες ατομισμός/συλλογικότητα)

- Ο Ολισμός θεωρεί ότι οι σχέσεις ή ένα σύστημα σχέσεων καθορίζει τα επιμέρους στοιχεία και τα συστήματα προέχουν των στοιχείων
- Ο Ατομισμός θεωρεί ότι τα στοιχεία προέχουν των συστημάτων και μέσω της κατανόησής τους μπορούμε να κατανοήσουμε το σύνολο

Πώς οι σκεπτόμενες κοινωνίες δημιουργούν και αλλάζουν αυτά τα σχέδια σχέσεων; Με ποιές διαδικασίες;

Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις ορίζονται μέσα από τη συζήτηση και η ανθρώπινη σκέψη περνά μέσα από το διάλογο και τη συζήτηση (δες ψυχολογία του Λόγου)

Μια φράση δεν έχει σημασία παρά μέσω της επικοινωνίας

Η οργανωμένη δομή των κοινωνικών αναπαραστάσεων οφείλεται σε μερικά ΘΕΜΑΤΑ: κομματάκια γνώσης ή δοξασιών που μοιράζονται οι άνθρωποι, για τα οποία μιλούν άμεσα ή έμμεσα και τα οποία τα παίρνουν ως δεδομένα (Φύση: φυλή, άγριος, βιολογικά προϊόντα, γυναίκες)

Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις έχουν δύο λειτουργίες:

Επικοινωνία: αν οι άνθρωποι θέλουν να επικοινωνήσουν πρέπει να προσαρμοστούν ο ένας στον άλλο. Τα μέλη της ομάδας μέσα από τη διαδικασία συζήτησης ξέρουν ότι μιλούν για το ίδιο θέμα και ότι μιλούν ο ένας στον άλλο. → Συναίνεση/Σύνθεση

Δράση: το αποτέλεσμα της συλλογικότητας